

РЕЦЕНЗІЯ

доктора юридичних наук, професора кафедри міжнародного права і порівняльного правознавства Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
Карвацької Світлани Богданівни
на дисертацію Байталюк Зоряни Володимирівни
на тему: «Європейські стандарти забезпечення права на свободу вираження політичних поглядів»,
поданої на захист до разової спеціалізованої ради у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича
на здобуття ступеня вищої освіти доктор філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дисертаційної роботи.

Право на свободу вираження політичних поглядів є фундаментальним елементом демократичного суспільства, закріпленим у численних міжнародно-правових актах, зокрема в статті 10 Європейської конвенції з прав людини (ЄКПЛ). Реалізація цього права є ключовою умовою забезпечення політичного плюралізму, участі громадян у прийнятті державних рішень, ефективного функціонування виборчих процесів і прозорості влади. У цьому контексті європейські стандарти забезпечення свободи вираження, що формуються практикою Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), відіграють особливо важливу роль, оскільки визначають зміст та межі цього права, а також допустимі форми його обмеження.

Для України, як держави, яка перебуває в стані збройного конфлікту та водночас декларує стратегічний курс на європейську інтеграцію, питання дотримання європейських стандартів у сфері прав людини, зокрема щодо свободи політичного висловлення, набуває особливої актуальності. З одного боку, держава зобов'язана забезпечити безпеку, протидію пропаганді, ворожій агітації та дезінформації. З іншого – вона повинна гарантувати невід'ємне право громадян на вільне висловлення політичних поглядів, у тому числі критичних до влади, що є сутністю демократичного устрою. Адже, як слушно

зауважує авторка дослідження, «у середовищі, де обмежується свобода політичного вираження, придушується плюралізм думок і панує адміністративний тиск, неминучими стають політична стагнація, ідеологічна обмеженість та зростання авторитарних практик» (с.19).

Сучасна правозастосовна практика в Україні свідчить про наявність численних викликів у сфері реалізації цього права, включаючи необґрунтовані обмеження, непропорційне втручання держави, нечіткі законодавчі формулювання тощо. У цьому контексті особливо важливо звернутись до практики ЄСПЛ як до джерела тлумачення правових стандартів і орієнтиру для реформування національної системи правозахисту.

Актуальність дослідження також зумовлена викликами цифрової епохи: роль соціальних мереж у політичній комунікації, межі відповідальності онлайн-платформ, боротьба з фейками та цензурою. Європейська практика в цьому напрямі є динамічною та складною, а тому вимагає глибокого аналізу з урахуванням національного контексту. Таким чином, комплексне дослідження європейських стандартів забезпечення права на свободу вираження політичних поглядів є не лише науково обґрунтованим, але й практично необхідним для вдосконалення правової системи України, підвищення ефективності захисту прав людини та наближення до європейських правових цінностей. Отже, актуальність обраної теми дисертації З. В. Байталюк, її наукова новизна та практична значущість не викликають жодних сумнівів й підкреслюють потребу у такому науковому дослідженні.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації. Детальне ознайомлення з текстом дисертації дає підстави вважати підхід дисертантки З. В. Байталюк до аналізу предмета дослідження ретельним. Об'єкт і предмет дослідження чітко визначені і відповідають зазначеній темі. Мету дослідження сформульовано правильно, науково виважено, а його завдання вдало корелюють з поставленою метою щодо вирішення вагової наукової проблеми –

європейських стандартів забезпечення права на свободу вираження політичних поглядів.

Методологічна основа дослідження. Методологічну базу дослідження обґрунтовано належним чином. Використання авторкою дисертації відповідного наукового інструментарію дослідження – цілісної системи підходів – від діалектичного, системного до формально-правового – сприяло досягненню мети дослідження і формулюванню обґрунтованих висновків.

Структура та зміст дисертаційної роботи. Варто відзначити логічну структуру дисертаційного дослідження, що дозволила дисертантці у повній мірі розкрити окреслені завдання й досягти поставленої мети, як його позитивну характеристику. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів та висновків. Структура повною мірою корелює із загальною проблемою, що становить її предмет. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи, вказано на зв'язок з науковою тематикою, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, сформульовано наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, наведені дані про апробацію, обсяг дисертаційного дослідження.

Серед найбільш важливих напрацювань здобувача відзначимо наступні. У першому розділі «Свобода вираження політичних поглядів у демократичному суспільстві: аксіологічні засади, правова природа та межі реалізації» авторкою подано ґрунтовний аналіз поняття і змісту свободи вираження політичних поглядів. Наукове значення має представлений З. В. Байталюк висновок про те, що «визначення меж свободи вираження політичних поглядів вимагає правової артикуляції, свідомого визнання та дотримання у публічному просторі цінностей демократії, принципу верховенства права, ідей невідчужуваності й непорушності прав людини» (с. 78).

У другому розділі «Європейські стандарти забезпечення права на свободу вираження політичних поглядів в окремих сферах суспільної діяльності» авторка визначила зміст європейських стандартів забезпечення права на свободу вираження політичних поглядів.

У третьому розділі «Обмеження права на свободу вираження політичних поглядів у прецедентній практиці Європейського суду з прав людини» З. В. Байталюк здійснила детальний аналіз підстав обмеження права на свободу вираження політичних поглядів.

Дисертаційне дослідження З. В. Байталюк містить низку й інших аргументованих положень та висновків. Рецензована робота дисертантки завершується виваженими та обґрунтованими висновками, які відображають важливі результати дослідження, відповідають поставленій меті, визначеним завданням та свідчать, що проведене дослідження дало змогу системно підійти до аналізу європейських стандартів забезпечення права на свободу вираження політичних поглядів.

Новизна та достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що дисертанткою проведене перше для вітчизняної науки дослідження, яке є одним із перших у вітчизняній правовій доктрині монографічним дослідженням, в якому здійснено комплексний аналіз правової природи, змісту та механізмів реалізації європейських стандартів забезпечення права на свободу вираження політичних поглядів, а також впровадження цих стандартів у національну правову систему в напрямі формування середовища для відкритих політичних дебатів і публічних дискурсів, посилення інституційної незалежності медіа та підтримки громадських ініціатив.

Цінністю дисертації З. В. Байталюк є, безперечно, її високий науково-теоретичний рівень та практичне значення результатів. На схвалення заслуговують положення роботи, які відображають новизну дисертаційного

дослідження. Багато проблемних питань у міжнародно-правовій сфері ставляться вперше, зокрема, уперше право на свободу вираження політичних поглядів представлено як складний динамічний феномен із подвійною функцією; у контексті сприяння формування політичної культури громадян та розвитку демократичних інститутів держави, і запобіжною – як недопущення узурпації влади, репресивних механізмів та правового нігілізму; на основі системного узагальнення ліберального й обмежувального підходів, які застосовуються в європейській правовій практиці, обґрунтовано функціональні стандарти забезпечення права на свободу вираження політичних поглядів у сфері передвиборчої агітації та дебатів, а саме: стандарт відкритого діалогу, стандарт критичної толерантності, стандарт прозорості виборчого процесу, стандарт балансу суспільного інтересу; на основі інтегративного аналізу інклюзивного та регулятивного підходів, домінуючих у європейській юридичній практиці, запропоновано комплексну модель стандартизації права на свободу вираження політичних поглядів у сфері мас-медіа й журналістської діяльності, що включає систему демократичних орієнтирів, зокрема: стандарт плюралізму, стандарт редакційної автономії, стандарт пропорційності, стандарт захисту журналістів від кримінальних переслідувань за критику публічних осіб; на основі поєднання ліберальних та обмежувальних підходів, пануючих в європейській практиці, інтерпретовано зміст системи базових стандартів забезпечення права на свободу вираження політичних поглядів у сфері громадських слухань, що конкретизується через такі елементи: стандарт відкритого доступу та інклюзивної політичної участі всіх зацікавлених осіб, стандарт забезпечення плюралізму позицій; обґрунтовано доцільність нормативного закріплення системи стандартів оцінки правомірності обмеження права на свободу вираження політичних поглядів, яка поєднує універсальні критерії, закріплені у ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, з додатковими спеціалізованими параметрами, що відображають специфіку політичного дискурсу як об'єкта правової охорони, зокрема: стандарт нормативної

визначеності (законності); стандарт легітимної мети; стандарт пропорційності (демократичної необхідності); стандарт підвищеної терпимості публічних осіб до критики; стандарт балансу між свободою слова та захистом репутації; стандарт інституційного захисту журналістики і громадських діячів.

Подана до захисту дисертація З. В. Байталюк «Європейські стандарти забезпечення права на свободу вираження політичних поглядів» містить нові, раніше не захищені наукові положення, які вважаємо належним чином обґрунтованими. Це також зумовлено достатньою кількістю проаналізованих автором дослідження джерел (258 джерел), а також апробацією важливих результатів дослідження на наукових конференціях та семінарах. Отримані у роботі наукові результати у сукупності розв'язують актуальну наукову проблему, що виявляється в системному аналізі європейських стандартів забезпечення права на свободу вираження політичних поглядів. Загалом ступінь наукової новизни дисертаційного дослідження, обґрунтованість наведених у ньому положень, висновків і узагальнень відповідає вимогам до наукових досліджень на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Наукове та практичне значення результатів дослідження. Наукове та практичне значення отриманих результатів дослідження З. В. Байталюк полягає у тому, що викладені у дисертації положення та висновки можуть бути використані у надзвичайно важливих сферах, зокрема у науково-дослідній роботі як основа для подальших досліджень, у процесі розроблення навчально-методичного забезпечення згаданих дисциплін: підручників, навчальних посібників, методичних вказівок.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Незважаючи на високий рівень здійсненого дисертанткою дослідження, у тексті дисертації викладені окремі дискусійні положення, які потребують уточнень і можуть бути озвучені під час публічного захисту дисертації:

1. Авторка вказує, досліджуючи форми прояву антиномічної природи політичної свободи, що вона «проявляється онтологічно як забезпечення буттєвих умов самореалізації особистості та дієвих інституційних механізмів легітимації публічного порядку, гносеологічно – через дуалізм її пізнання як конституційної гарантії, процедури демократичного волевиявлення, зміст якої залежить від пізнавальних інтерпретаційних стратегій, аксіологічно – як колізії між абсолютною цінністю свободи вираження політичних поглядів та потребою її нормативного обмеження задля збереження суспільного та правового порядку» (с.78). У контексті цього виникає закономірне питання, які інтерпретаційні стратегії дали можливість авторці виділити вказані філософські аспекти природи політичної свободи?

2. Погоджуємося із тезою, сформульованою авторкою у розділі 2 про те, що «цифрові платформи не лише розширюють горизонти для реалізації свободи вираження поглядів, в тому числі й політичних, а й створюють загрозу її девальвації, трансформації у свавілля через поширення дезінформації, мови ворожнечі та маніпулятивного контенту» (с.114). Разом з тим, потребує глибшої аргументації питання, яким чином можна забезпечити баланс між свободою вираження політичних поглядів у цифровому середовищі та необхідністю протидії дезінформації, мові ворожнечі та маніпуляціям, не порушуючи фундаментальних демократичних принципів і прав людини, зокрема в контексті оновлення конституційних гарантій свободи слова? Чому право на свободу вираження політичних поглядів не може бути абсолютним у демократичному суспільстві?

3. У розділі 3 дисертаційного дослідження здійснено ґрунтовний аналіз проблеми обмеження права на свободу вираження політичних поглядів у прецедентній практиці Європейського суду з прав людини. Ці формулювання спонукають до глибшого осмислення правових, інституційних і філософських меж свободи слова в політичному контексті. Було б доречно, якби авторка дослідження більш чітко окреслила та обґрунтувала власну позицію з цього питання: чи здатне українське законодавство, навіть за умов його оновлення,

забезпечити реалізацію свободи політичного висловлювання відповідно до європейських стандартів, з огляду на потенційний конфлікт між публічним інтересом, безпекою держави та свободою вираження? Чи можливе поєднання свободи політичного самовираження з ефективним захистом правового порядку без ризику цензури?

Наведені нами міркування мають характер наукової дискусії, і, безумовно, не впливають на позитивну оцінку дисертаційного дослідження З. В. Байталюк та не знижують його науково-практичної цінності. Робота виконана на високому теоретико-методологічному рівні, є цілісною та завершеною.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих наукових працях. Найбільш вагомими положеннями і висновками дисертації З. В. Байталюк викладені у 14 наукових працях автора, у яких опубліковані основні наукові результати, з яких 6 статті – у наукових фахових виданнях України, 7 тез доповідей на наукових конференціях та 2 наукові праці, які додатково відображають наукові результати. Публікації чітко та повно відображають результати та висновки дослідження, які є достатньою мірою логічними та обґрунтованими. Кількість, обсяг і зміст друкованих праць відповідають вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 9.12.2022 р. № 44 (зі змінами, внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів України від 21.03.2022 р. № 341, від 19.05.2023 р. № 502, від 03.05.2024 р. № 507).

Відсутність порушення академічної доброчесності. Дисертація є самостійним дослідженням З. В. Байталюк, всі сформульовані в ній положення та висновки обґрунтовано на основі власних досліджень та зроблено посилання на наукові праці дисертанта, наведені в анотації. Перелік цих праць також міститься у списку використаних джерел. Усі праці здобувачки, у яких опубліковані основні наукові результати дисертації, є

одноосібними, пов'язаними з темою дисертаційного дослідження та розкривають його зміст. У дисертаційній роботі не виявлено ознак академічного плагіату та інших порушень, що могли б поставити під сумнів самостійний характер виконаного автором дослідження.

Загальний висновок. На підставі вищевикладеного можна вважати, що дисертація Зоряни Володимирівни Байталюк на тему «Європейські стандарти забезпечення права на свободу вираження політичних поглядів» є завершеною кваліфікаційною науковою працею, в якій отримано нові теоретично обґрунтовані результати. Представлена робота характеризується необхідними для такого дослідження компонентами, а саме містить критичний аналіз наукового доробку попередніх дослідників, органічне поєднання різних методів доктринального пізнання, звернення до досягнень різних галузей права. Дисертаційна робота містить наукові положення, висновки, які вперше пропонуються в юридичній науці, сформульовано ряд важливих наукових пропозицій та рекомендацій для правозастосовної діяльності, які в сукупності вирішують важливу теоретичну та практичну проблему європейських стандартів забезпечення права на свободу вираження політичних поглядів.

Дисертація та її анотація відповідають вимогам, що висуваються до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії. Дисертація відповідає спеціальності 081 «Право», а за своєю актуальністю, ступенем новизни, постановкою та способом вирішення поставлених питань, обґрунтованістю отриманих результатів відповідає вимогам пунктів 6,7,8,9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 р. (зі змінами, внесеними, згідно Постановою Кабінету Міністрів України № 431 від 21.03.2022, № 502 від 19.05.2023 р., № 507 від 03.05.2024 р.), а авторка дисертації – Байталюк Зоряна Володимирівна, за результатами і на підставі публічного захисту в

установленому порядку, заслугоує на присудження ступеня вищої освіти
доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

доктор юридичних наук, професор,

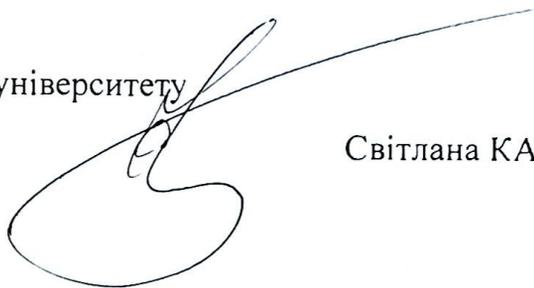
в.о. завідувача кафедри

міжнародного права та

порівняльного правознавства

Чернівецького національного університету

імені Юрія Федьковича

Світлана КАРВАЦЬКА

Підпис Карвацької С.Б. засвідчую
Начальник відділу кадрів Чернівецького
національного університету
імені Юрія Федьковича
С. Руденко
7 серпня 2005 р

